

Milan Jovičević

RATNE SJEKIRE U MUZEJU KRALJA NIKOLE

U zbirci oružja Muzeja kralja Nikole nalazi se interesantna mala kolekcija ratnih sjekira – ukupno 15 primjeraka, od kojih deset turske i pet ruske provenijencije.¹

TURSKA

Svih deset turskih sjekira su ratni trofeji. Pripadale su različitim derviškim redovima čiji su se pripadnici pojavljivali na crnogorskom bojištu u toku crnogorsko-turskih ratova u drugoj polovini XIX vijeka. Samo u bici na Fundini (14. avgust 1876) u crnogorskom ratnom plijenu našlo se „16 derviških sjekira”.² Naime, u toku većih i značajnijih vojnih pohoda, koji su često proglašavani svetim ratovima za odbranu islama (džihad), turskoj vojsci su se priključivale grupe derviša dobrovoljaca. Borili su se pod sopstvenim zastavama i nosili specifična obilježja svoga derviškog reda među kojima su najkarakterističnije bile njihove bojne sjekire. Stvaran učinak ovog anahronog oružja u uslovima ratovanja u poznom XIX vijeku bio je minimalan, ali je zato moralni efekat bio ogroman. Neveliki derviški odredi sa svojim upadljivim sjekirama raspaljivali su vjerski fanatizam i jačali borbeni moral kod turskih trupa.

Dosta brojni i prilično opširni opisi zbirke crnogorskih ratnih trofeja izloženih u Biljardi, kao i kasnije njihove izložbe smještene sedamdesetih godina XIX vijeka u posebnom prostoru u okviru vojne radionice (Laboratorija), kada je zbirka prerasla u pravi vojni muzej, ne pominju derviške sjekire. Njih nema ni u inventaru fonda muzeja u Laboratoriji, koji je, po

¹ Ovim radom nijesu obuhvaćene sjekire afričkih ratničkih plemena iz muzejske poklon-zbirke argentinskog diplomate Luja Tenjea, koje su obuhvaćene zapaženim radom: Đurđica Petrović, *Vanevropsko oružje u Istorijskom muzeju na Cetinju*, Cetinje 1975.

² *Cjelokupna djela Nikole I Petrovića Njegoša – Memoari*, knjiga peta, Cetinje 1969, 382.

nalogu austrougarskih okupacionih vlasti, sačinio dr Alfred Mell, konzervator vojnog muzeja u Beču. Činjenica da je Državni muzej u Zetskom domu, osnovan 1893. godine, imao „kolekciju svih vrsta oružja“³, ne ide u prilog pretpostavci da se u njemu čuvalo derviško oružje. Jer, u tom slučaju, nametnulo bi se pitanje gdje su sjekire bile smještene do 1893. godine. Uostalom, zar bi Muzej u Zetskom domu imao prednost u odnosu na mnogo stariji i za vojnu istoriju neuporedivo značajniji muzej u Laboratoriji.

Ipak, derviške sjekire se pominju u istorijskoj i putopisnoj literaturi, ali ne u okviru muzejskih

fondova i izložbi. Tako su u svečanoj povorci na Cetinju povodom predaje tvrđave Medun (20. oktobar 1876) nošeni trofeji iz borbi sa Turcima, među kojima i „derviške sjekire i koplja“.⁴ Kralj Nikola je u svojim *Memoarima* detaljno opisao svetkovinu svetodžrdjevskog krsta na Cetinju (28. novembar 1878). Tom prilikom je ovim ruskim ordenom za hrabrost odlikovano 275 crnogorskih vojnika. U svečano ukrašenoj prostoriji u Biljardi, „pored slike i grba, zastirala su zid dva velika turska barjaka, a do njih sablje, derviške sjekire i razno oružje tursko...“⁵ Znači, ovo muzejski atraktivno derviško oružje je u posebnim prilikama odnekle donošeno i izlagano. Kad već nijesu u postojećim muzejima, njegova spremišta mogla su biti samo u dinastičkim rezidencijama, inače poznatim po svojim prostorijama na čijim zidovima je bilo izvješeno brojno i raznovrsno oružje. Tako jedan talijanski novinar i publicista piše da u dvorcu prestolonasljednika Danila postoji „veličanstvena sala sa trofejnim oružjem svih vremena i svih vrsta, od kojeg je većina bila uzeta od Turaka“.⁶

Primjerci turskih (derviških) ratnih sjekira iz današnje muzejske zbirke oružja se međusobno razlikuju po vremenu nastanka i po tipološkim karakteristikama. Dvije najstarije sjekire (inv. brojevi 1077/345 i 1078/346) proizvedene su u nekoj turskoj oružarskoj radionici tokom XVII vijeka. Sem neznatne razlike u veličini (39x38,5 i 39x37,5 cm), djeluju kao rad istog oružara. To su sjekire sa dva sječiva polumjesečaste forme kovana od jednog komada gvožđa.

Veliko sječivo tanji se prema oštrici, a po sredini, sa suprotne strane,

produžava u suženi dio koji prelazi u masivni okrugli tulac. Iznad tulca sjekire je koplje sa izduženim tulcem, koji preko kuglastog dijela prelazi u sječiva sa zaobljenim vrhom i blago naglašenim središnjim rebrom. Koplje je posebno kovano, a za dršku je prišraflijeno. Drške kod obje sjekire su naknadno dodate.

3 Dušan Vuksan, *Državni muzej cetinjski*, „Ilustrovani zvanični almanah – šematizam Zetske banovine“, god. I, Sarajevo 1931, 201.

4 Martin Đurđević, *Memoari sa Balkana 1858-1878*, 124.

5 Nikola I Petrović Njegoš, nav. djelo, 604-605.

6 Mario Borsa, *Lettere dal Montenegro*, Bergamo 1896, 51-52.

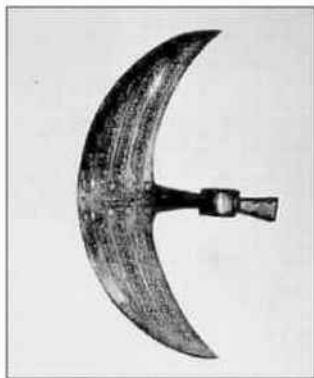
Derviška sjekira, Turska
17 vijek

Osamnaesti vijek je zastupljen sa dvije sjekire. Jedan primjerak (inven. broj 1066/334) je velika sjekira (91,7x24x39 cm) sa dva polumjesečasta, posebno kovana sječiva, međusobno znatno razdvojena; spajaju se sa pravougaonim produžecima koji formiraju okrugli, sa spoljne strane četvorostrano modeliran tulac. U tulac je uvučena originalna drška od mrkog drveta koja na dva mjesta ima fiksirane male gvozdene alke sa pokretnim prstenima. Na drugom, donjem kraju drške navučen je vrh koplja sa dugim tulcem. Vrh je izdužen, prema tulcu zaobljen, a na završetku zašiljen; s obje strane, sredinom, jako naglašeno rebro. Na jednoj strani vrha utisnut nečitljivi pravougaoni žig.

Drugi primjerak iz XVIII vijeka (inven. broj 1073/341) je sjekira sa jednim velikim sječivom (87,7x19,8 cm) polumjesečaste forme koje se sužava po sredini i prelazi u četvorostrani tulac sa zaobljenim i profilisanim bočnim stranama. Na jednoj od tih strana urezan kratki tekst na arabici. Nasuprot oštrice cilindrični dodatak sa prstenom. Na gornjoj strani tulca ovalna ploča sa loptastim dugmetom po sredini. Autentična masivna drška, od mrkog drveta, pravougaonog presjeka.

Jedna sjekira iz prve polovine XIX vijeka precizno je datirana (1802) i na njoj je urezan tekst koji je određuje kao oružje derviša sadijskog reda. Utemeljitelj i eponim ovog reda je Sadudin, rođen početkom XIV vijeka u mjestu Džibi (između Havrana i Damaska), odakle i drugo ime Sadijaca-Džibavija. U nauci nema saglasnosti oko statusa Sadije-Džibavije – neki ga smatraju samostalnim, a drugi ogrankom derviškog reda Rifajia. Sem u Egiptu i Turskoj, derviši sadijskog reda imali su svoje tekije (derviška boravišta, poput manastira ili samostana u hrišćanstvu) i po Balkanu, od kojih je najpoznatija u Marašu (Prizren), podignuta, vjerovatno, posljednjih decenija XVII vijeka. Njeno osnivanje i gradnja pripisuje se Albancu Hadži šeh Sulejmanu, prozvanom Ađizababa, rodom iz Bušata, u okolini Skadra. Smatra se da je upravo on zaslužan za širenje sadijskih tekija po Balkanu – na Kosovu (pored Prizrena, Đakovica i okolina), u Makedoniji (Skoplje, Veles, Kumanovo, Tetovo, te sela Dorfulija u Dimalija-Orce) te širom Albanije (Toskija, Lješ, Šijak).⁷

Ova sjekira (inven. broj 1079/347) ima jedno sječivo standardnog polumjesečastog oblika sa testerastom ivicom nasuprot oštrice uz koju se nižu deset kružnih otvora. Po sredini sječivo se sužava i prelazi u veliki tulac. Na jednom kraju, s unutrašnje strane, zakivkom dodana pokretna kuka. S obje strane sječiva urezan tekst ispisan arabicom: "Pomoć od Boga i blisko osvojenje. O Bože, O Muhamede, o blagi piru šeih Sa'duddine Džebavi! O sejide (gospodine) Ahmede Rifa... ja idem k tebi ... Hasan ... Husein. Tvoj duhovni otac je kao mjesec" (s jedne strane sječiva) i „Vlasnik derviš Jusuf, učenik šejha Abdulfettaha.

Derviška sjekira, "rifaiskog" reda
(inv. br. 1076)

⁷ O sadijskom redu: Dušanka Bojanić, *Turske vojne zastave u cetinjskim muzejima*, Beograd-Cetinje 1981, 83.

Izradio majstor Džemal, blagog mjeseca muharema 10. dana godina 1217 (1802. po hrišćanskoj eri). O Bože! O Muhamede! O Ali!" (s druge strane sječiva).

Iako na jednoj derviškoj sjekiri proizvedenoj 1848. godine (inven. broj 1067/335) nema imena pira (starješina i utemeljivač reda) i šejha (osnivača i graditelja tekije), tekst na njenom sječivu upućuje na pripadnost Sadiji-Džibaviji. To je jednostruka sjekira sa povelikim (68,5 cm) polumjesečastim sječivom koje se na donjem kraju sužava i poprima formu šiljka. Iznad tog dijela vertikalni, limitirano pokretni dodatak, navučen na tupu stranu sječiva i pričvršćen zakivkom. Od sredine, sječivo se širi i prelazi u okrugli masivni tulac. S obje strane urezan tekst na arapskom pismu: "Nema boga osim Alaha, Muhamed je božji poslanik, Ali je božji milosnik. U pomoć, o sultan Saladin, neka mu Alah uzdigne njegovu svetost, 1578" (s jedne strane sječiva) i „Pomoć od Alaha, pobjeda je blizu, obraduj vjernike. O Ali, o Hasan, o Husein. Nema junaka osim Alije, niti sablje osim zulfikara, 1264" (s druge strane). S obje strane sječiva utisnuta su po tri nečitljiva srcolika žiga, a s jedne i nevješto urezana Solomonova zvijezda.

Devetnaestom vijeku pripadaju još dvije derviške sjekire u zbirci. Jedna (inven. broj 1071/339) je sa dva sječiva iskovana od jednog komada gvožđa. Usko dugo sječivo (126,5 x 33,5 cm) sa polumjesečastom oštricom sužava po sredini i obrazuje trouglasto ispupčeni tulac. Naknadno dodata drvena drška sa gvozdenim šiljkom na donjem dijelu. Druga sjekira (inven. broj 1075/342) je sa samo jednim velikim sječivom (122x38 cm) koje se tanji ka oštrici, a nasuprot nje sužava po sredini i prelazi, prvo u šestostrani tulac, a dalje u profilisani dio u formi pravougaonika i dvije kupe. Originalna drška od mrkog drveta sa gvozdenim šiljkom na donjem dijelu.

Najmlađi primjerak iz ove male muzejske kolekcije derviškog oružja je ratna sjekira nastala 1908. godine (inven. broj 1076/344), nesumnjivo trofej iz Prvog balkanskog rata. Sječivo polumjesečaste forme se tanji prema oštrici, a nasuprot nje, po sredini, produžava u suženi dio koji prelazi u višestrani tulac sa kupastim nastavkom. Po cijeloj površini srebrom tauširani cvjetni motivi, ukrštene linije, derviške sjekire i stilizovane turske sablje. S obje strane sječiva ispisani, u istoj tehnici i materijalu, tekstovi na arabici iz čijeg se sadržaja vidi da je sjekiru 1324.H (1908. po hrišćanskoj eri) izradio derviš Ahmed, pripadnik rifajiskog reda. Dalje slijedi objašnjenje da su Rifaije poklonici Muhamedovog potomstva i da su spremni za njega žrtvovati život. Posebno gaje kult Alije, četvrtog kalifa i Muhamedovog zeta, te njegova dva sina Hasana i Huseina.

Posljednji, deseti primjerak iz grupe derviških sjekira (inven. broj 1074/342) je nedatiran. Ima dvostruko sječivo i okrugli, sa spoljne strane dvostruko trouglasto ispupčeni tulac.

RUSIJA

Činjenica da u muzejskoj zbirci oružja postoji pet ruskih ratnih sjekira tipa bardiš nameće nekoliko pitanja na koja se ne može dati pouzdan odgovor. Prije svega, kako su ove sjekire dospjele u Crnu Goru? Logična je pretpostavka da su one ruski poklon. Međutim, na jednoj

od njih je natpis na arabici, što bi je moglo svrstati u ratne trofeje otete od Turaka. Nezahvalno je razmatrati razne mogućnosti – ratni plijen, kupovina ... – kako je ruska sjekira mogla dospjeti u turske ruke. Kako se ne spominju ni u istoriografiji o Crnoj Gori, ni u opisima dvije cetinjske muzejske izložbe, može se samo pretpostavljati gdje su čuvane prije nego što su 1926. godine uključene u fond novoosnovanog Državnog muzeja. Sporno je i kad su, kao poklon ili ratni plijen, stigle u Crnu Goru. Ako se to desilo krajem XIX vijeka ili kasnije, moguće je da su pripadale fondu Muzeja u Zetskom domu. U suprotnom, mogle su biti čuvane jedino u dinastičkim rezidencijama širom Crne Gore.

Svih pet ratnih sjekira bardiš proizvedeno je u ruskim oružarskim radionicama tokom XVII vijeka. Tri od njih (inven. brojevi 1068-1070/336-338) su toliko slične da se mogu vjerno prikazati istim opisom. To je sjekira sa jednim izrazito velikim sječivom (131x69,5; 145x70; 131x69,5 cm) polumjesečaste forme koje se po sredini produžava i prelazi u masivni četvorostrani tulac. Donji krak sječiva završava pločicom koja je prikucana za motku. Nad tulcem, zakivkom fiksirana gvozdена pločica sa produžetkom koji od polovine dužine grana u dva zavojita kraka. Na donjem dijelu motke je gvozdени šiljak. Samo jedna od ove tri sjekire (inven. broj 1069/337) ima autentičnu motku (dršku). Motka je od mrkog drveta sa gvozdenim šiljkom na donjem dijelu. Na spoljnoj strani fiksirane su (zakivkom) dvije alke sa dva pokretna gvozdена prstena.

Vrlo slična bardiš sjekira (inven. broj 1072/340) je nešto manja (103x60,6 cm) i nema nad tulcem pravougaonu pločicu sa zavojitim kracima. S jedne strane sječiva srebrrom tauširani kratki tekst ispisan arabicom. Motka je naknadno dodata.

Tipološki znatno drukčija je bardiš sjekira iz muzejske zbirke (inven. broj 1080/348). Ima relativno dugo sječivo (50,5x8,4 cm) iste polumjesečaste forme čiji se donji krak savija i poprima formu spljoštene pločice sa otvorom za prikivanje na motku. Sječivo se po sredini sužava i prelazi u mali višestрани tulac.

Ratna sjekira "bardiš", Rusija 17 vijek.